З М І С Т

5 **Вступ**

17 **Переднє слово автора**

41 **Перша глава:** Спроби вчених вияснити родовід козаччини.— Козаки — стан місцевий.— Т. зв. служби за часів Великого Князівства Литовського.— Перші історичні звістки про козаків.— Перші козацькі ватажки.

51 **Друга глава:** Початок Запорозької Січі.— Становище вільних хліборобів за Великого Князівства Литовського.— Становище козаків по Люблінській унії.— Т., зв. Баторієва реформа.— Зріст Запорозької Січі.— Перші козацькі реакції; повстання Косинського і ворохобня Наливайка.— Церковна унія (1569—1596).

66 **Третя глава:** Причини невдоволення на Україні.— Напади козаків на Туреччину.— Сагайдачний і його походи.— Військові конфедерації в Польщі.— Участь Сагайдачного у московській війні.— Турецька війна.—Обновлення православної ієрархії на Україні.— Сагайдачний гетьманом.— Хотинська баталія і смерть Конашевича.— Жмайло.— Куруківська умова (1625).

87 **Четверта глава:** Помилки польського уряду щодо козаків.— Гетьман Михайло Дорошенко.— Гетьман Тарас Федорбвич-Трясило.— Гетьман Іван Петражицький-Кулага.— Митрополит Петро Могила і виєднання релігійної свободи.— Сулима, зруйнування Кодака.— Повстання гетьмана Павла Бута-Павлюка.— Острянин і Гуня (1638).

100 **П'ята глава:** Характеристика української шляхти ХУП ст.— Становище українського народу перед повстанням Хмельницького.— Гетьман Богдан Хмельницький.— Жовті Води, Корсунь, **постий пид** Білою Церквою, універсали Хмельницького.

115 **Шоста глава:** Розправа козаків над шляхтою, міщанами та жидами.— Пилява.— Замость.— Вибір Яна Казимира польським королем.— Хмель-

ницький у Києві.— Політичні напрямки на Україні.— Польські посли в Переяславі.

129 **Сьома глава:** Збараж.— Зборівська умова.— Невдоволення на Україні.— Спілка Хмельницького з Лупулом.— Друга війна з Польщею.— Берестечко.— Білоцерківська умова.— Батіг.— Жванець.— Переяславська умова.— Смерть Хмельницького.

143 **Восьма глава:** Загальна картина України в часах Руїни.— Гетьман Виговський і Гадяцька умова.— Брюховецький.— Гетьман Петро Дорошенко.— Тетеря.—Еміграція на Слобідську Україну.— Андрусівський мир.— Гетьман Самойлович (1657—1687).

154 **Дев'ята глава:** Гетьманування Івана Мазепи.— Його політика.— Дбайливість про освіту.— Народні реакції за Мазепи: Палій, Петрик.— Полтавська кампанія.— Утиски уряду по Полтавській бою.— Гетьман Скоропадський.— Павло Полуботок.— Малоросійська колегія.— Гетьман Данило Апостол.— Малоросійське правління.— Гетьман Кирило Розумовський.— Упадок автономії України (1764).

166 **Десята глава.** Державний лад на Гетьманщині: Гетьман.— Ради і вибори гетьмана.— Атрибути гетьманської влади.— Доходи гетьмана.— Генеральна старшина: обозний, писар, судді, осавули, хорунжий, бунчужний, підскарбій.— Полки.— Полковник і полкова старшина.— Сотні й сотенна старшина.— Суспільні стани на Україні.— Козаки, посполиті, підсусідки, міщани.— Магдебурзькі міста.— Шляхтичі.

181 **Одинадцята глава:** Колонізація Правобережжя.— Слободи.— Гайдамаки.— Гайдамацький рух у 1734 р.— Надвірна міліція.— Гайдамацька справа в 1750 р.— Коліївщина: Залізняк і Гонта.— Коденські суди.— Відгомін Гайдамаччини за чотирилітнього сейму.

194 **Дванадцята глава:** Запорозька Січ.— Найвизначніші кошові XVII і XVIII ст.; Сірко, Гордієнко.—

Перше зруйнування Запорожжя (1709).— Січ в Альошках.— Нова Січ.— Кошовий Петро Калнишевський.— Друге зруйнування Січі (1775).— Задунайська Січ.— Бузьке військо.— Чорноморці.— Кубанське військо.— Запорожці в Банаті.— Азовські козаки.— Станиці українського козащва між терськими козаками.

208 **Кінцеві уваги:** Що таке національність.— Етнографічна національність.— Відродження України в XIX ст.— Висновки на будуче.

213 **Володимир Антонович повертається.** *Михайло Слабошпицький*

226 **Коментарі.** *Оксана Василюк, Ігор Гирич*

232 **Додаток.** Список гетьманів України та роки їх **гетьманування**. (За М. Грушевським)